

Analiza slučajeva zločina iz mržnje pred Europskim sudom za ljudska prava

1

Tea Dabić, Kuća ljudskih prava Zagreb

Presude Europskog suda za ljudska prava (ESLJP) imaju ključnu ulogu u poštivanju prava pojedinaca kada države članice ne ispune svoje obveze prema Europskoj konvenciji o ljudskim pravima (Konvencija). Presude ESLJP-a predstavljaju relevantan prikaz onoga što predstavlja kršenje ljudskih prava kako bi se spriječila povrede drugih pojedinaca u budućnosti. Stoga je važno ne samo prepoznati kršenje, već poduzeti sve potrebne korake kako bi se takva ili slična kršenja spriječila u budućnosti. Kako bi to učinila, svaka država članica Vijeća Europe ima zakonsku obvezu u potpunosti provoditi presude ESLJP-a. Izvršenje presuda složen je proces koji od tužene države zahtijeva da identificira uzrok kršenja, otkrije mjere potrebne za otklanjanje povrede konkretnog podnositelja zahtjeva i sprječavanje istih ili sličnih povreda u budućnosti. Za određenu državu to može značiti promjenu zakona, prakse i politike kako bi se spriječila takva buduća kršenja.

Zamjenici ministara prepoznali su da bi nevladine organizacije (NVO) mogle imati ključnu ulogu u skretanju pozornosti na nepoštivanje vlasti u ispunjavanju njihovih obveza izvješćivanja te da se „inicijative, ideje i sugestije koje proizlaze iz civilnog društva mogu smatrati istinskim izrazom osoba koje žive u državama članicama Vijeća Europe¹”. Stoga je 2006. Poslovnik o radu Odbora ministara utvrdio mogućnost da nevladine organizacije dostave priopćenja iz pravila 9. kako bi pomogle u procesu izvršenja, odnosno doprinijele potpunij i učinkovitoj provedbi presuda ESLJP-a.

Prema najnovijim brojkama, ukupan broj hrvatskih predmeta koji još nisu izneseni pred Odborom ministara iznosio je 84², od kojih je 28 klasificirano kao „vodeći“ predmeti. „Vodeći“ predmeti ukazuju na širi problem koji zahtijeva donošenje općih mjera kako bi se izbjeglo ponavljanje povrede koju je utvrdio Sud. Drugim riječima: u Hrvatskoj postoji 28 problema vezanih za ljudska prava koje razmatra Odbor ministara, a koji dovode do novih strukturnih i sustavnih problema.

¹ Rezolucija CM/Res (2016) 3, Status sudjelovanja međunarodnih nevladinih organizacija pri Vijeću Europe (Usvojio Odbor ministara 6. srpnja 2016. na 1262. sastanku zamjenika ministara) poveznica dostupna na: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168068824c

² HUDOC.EXEC, Odjel za izvršenje presuda ECHR -a, Hrvatska, Predmeti u tijeku, poveznica dostupna na: [https://hudoc.exec.coe.int/eng#{"EXECDocumentTypeCollection":\["CEC"\],"EXECLanguage":\["ENG"\],"EXECState":\["HRV"\],"EXECIsClosed":\["False"\]}](https://hudoc.exec.coe.int/eng#{)

U četiri slučaja vezana za zločine iz mržnje (Đorđević protiv Hrvatske, Šečić protiv Hrvatske, Škorjanec protiv Hrvatske i Sabalić protiv Hrvatske) ESLJP je utvrdio da je došlo do povrede aspekta postupka članka 3. u vezi s člankom 14. Konvencije, osim u predmetu Đorđević gdje je došlo do povrede aspekta postupka članaka 3. i 8. Konvencije. Što se tiče pritužbe podnositelja zahtjeva u predmetu Đorđević prema članku 14. Konvencije, tužba podnositelja zahtjeva je odbačena u tom aspektu jer nisu iscrpljena raspoloživa unutarnja pravna sredstva. U ovom trenutku, od ukupno četiri predmeta protiv Hrvatske koji se odnose na zločin iz mržnje, dva su klasificirana kao vodeći (Šečić i Đorđević), međutim nadzor u predmetu Đorđević je prekinut. Trenutno su tri predmeta u tijeku pred ESLJP-om (Šečić, Škorjanec i Sabalić), dok su dva (Beus protiv Hrvatske, br. 16943/17, Viktor Zantila i Goran Koletić protiv Hrvatske, br. 63344/17) „u razgovorima“ pred ESLJP-om.

U sljedećem tekstu analiziraju se tri najistaknutija slučaja vezana za zločine iz mržnje.

Slučaj Sabalić³

Podnositeljica zahtjeva je 2010. godine fizički napadnuta u noćnom klubu nakon što je napadač počeo koketirati s njom i nakon što ga je podnositeljica odbila rekavši da ima djevojku. Uhvatio ju je objema rukama, bacio uza zid, a zatim je počeo udarati šakama po cijelom tijelu. Nakon toga ju je oborio na tlo i u isto vrijeme udario nogom uzvikujući: „Lezbijko!“, „Sve vas treba ubiti!“, „Jeb... ću te curo!“. Podnositeljica zahtjeva je zadobila kontuziju na glavi, hematoma na čelu, ogrebotine na licu, čelu i području oko usana, trzajnu ozljedu vrata, kontuziju prsnog koša i ogrebotine na dlanovima i koljenima. Ozljede su ocijenjene kao lakše tjelesne ozljede. Policija je ustanovila prekršaje zbog narušavanja javnog reda i mira i kaznila ga sa 300 kuna (približno 40 eura).

Podnositeljica zahtjeva podnijela je Općinskom državnom odvjetništvu u Zagrebu kaznenu prijavu tvrdeći da je bila žrtva nasilnog zločina iz mržnje. Vlasti su odbacile njezin zahtjev za tužbu s obrazloženjem da je napadač već bio procesuiran u postupku za prekršaje i da bi njegov kazneno progon bio u suprotnosti s načelom ne bis in idem.

Sud je naglasio da su se domaće vlasti suočile s prima facie pokazateljima nasilja motiviranim ili barem pod utjecajem seksualne orijentacije podnositeljice zahtjeva koji su nalagali učinkovitu primjenu domaćih kaznenopravnih mehanizama koji mogu razjasniti mogući motiv mržnje (§ 105). Međutim, u postupku za prekršaje nije se ni na koji način osvrnulo na element zločina iz mržnje na fizički napad na podnositeljicu zahtjeva, niti je napadač optužen ili osuđen za bilo kakve optužbe u vezi s nasiljem motiviranim diskriminacijom (§108). Stoga je Sud zaključio da su pokrenuvši nedjelotvorne prekršajne postupke i kao rezultat toga pogrešno prekinuvši kazneni

³ Sabalić protiv Hrvatske, Europski sud za ljudska prava, zahtjev br.: 50231/13, 14. siječnja 2017., poveznica dostupna na: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-207360>

postupak iz formalnih razloga, domaće vlasti propustile na odgovarajući i učinkovit način postupiti prema Konvenciji o nasilnom napadu na podnositeljicu zahtjeva po svojoj seksualnoj orijentaciji (§115). U skladu s tim, došlo je do povrede članka 3. pod aspektom proces u vezi s člankom 14. Konvencije.

Za slučaj Sabalić se još uvijek čeka da bude označen kao „vodeći“ ili „ponavljajući“ predmet pred Odjelom za izvršenje presuda ESLJP-a.

Slučaj Šečić⁴

G. Šemso Šečić je 1999. godine, zajedno s još nekoliko pojedinaca, prikupljao stari metal u jednoj zagrebačkoj ulici. Dva nepoznata muškarca prišla su grupi i napala podnositelja zahtjeva drvenim daskama uzvikujući rasne uvrede. Podnositelj zahtjeva odveden je u obližnju bolnicu gdje su liječnici ustanovili da mu kosti nisu slomljene, pa su podnositelja zahtjeva poslali kući sa lijekovima protiv bolova. Međutim, tijekom noći, podnositelj zahtjeva osjetio je jake bolove, a sljedećeg dana otišao je u drugu bolnicu gdje je utvrđeno da je zadobio veći prijelom rebara. Kao rezultat incidenta, g. Šečić je patio od posttraumatskog stresnog sindroma koji karakteriziraju depresija, anksioznost, napadi panike, strah za vlastitu sigurnost i sigurnost svoje obitelji, noćne more te podvrgnut je psihijatrijskom liječenju.

Policija je zaključila da su napad počinili članovi skupine „skinheads“, za koje se znalo da su već sudjelovali u sličnim incidentima u prošlosti. Međutim, policija nije uspjela ispitati članove skupine niti istražiti bilo kakve druge vjerodostojne tragove. Štoviše, Hrvatska radiotelevizija (HRT) emitirala je program u kojem je intervjuiran mladi skinhead, objašnjavajući svoje razloge za napad na romsku populaciju u Zagrebu, a u kojem je implicitno spomenuo incident s podnositeljem zahtjeva. Policija nije poduzela odgovarajuće pravne mjere koje bi zahtijevale da novinar identificira intervjuiranu stranu.

Na temelju toga, Europski sud za ljudska prava utvrdio je nekoliko nedostataka u postupanju policije i državnog odvjetništva u vezi s istragom napada. Naime, istraga je trajala više od sedam godina bez podizanja optužnice. Nadalje, policija nije uspjela razgovarati s pojedincima koji pripadaju skinheadsima, dok je osoba koju je identificirao očevidac isključena kao osumnjičena bez ikakvog ispitivanja. Konačno, policija nije tražila sudski nalog kojim bi se novinar natjerao da otkrije svoj izvor unatoč takvoj mogućnosti koja postoji prema državnom zakonodavstvu⁵.

⁴ Šečić protiv Hrvatske, zahtjev br.: 40116/02, Europski sud za ljudska prava, 31. svibnja 2007., poveznica dostupna na: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80711>

⁵ Vlada Republike Hrvatske, Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava, Izvješće o djelovanju, skupina Šečić protiv Hrvatske, zahtjev br.: 40116/02, 29. prosinca 2017., stavak 3-4, poveznica dostupna na: [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2018\)16E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2018)16E)

Sud je u svojoj presudi naglasio da državna tijela imaju dodatnu dužnost poduzeti sve razumne korake kako bi razotkrila svaki rasistički motiv i utvrdila jesu li etnička mržnja ili predrasude mogle odigrati ulogu u tom događaju (§ 66). To nisu učinili iako su sumnjali da napadači podnositelja zahtjeva pripadaju skupini skinheads a koja po svojoj prirodi upravlja ekstremističkom i rasističkom ideologijom. Sud smatra neprihvatljivim da, budući da je svjesna da je sporni događaj najvjerojatnije izazvan etničkom mržnjom, policija dopustila da istraga traje više od sedam godina bez poduzimanja bilo kakvih ozbiljnih radnji s ciljem identifikacije ili kaznenog progona počinitelja (§ 68-69). Stoga je država propustila svoju obvezu poduzeti razumne korake kako bi istražila rasističku motivaciju u ovom predmetu te je utvrdila kršenje članka 14. u vezi s člankom 3. Konvencije.

Slučaj Škorjanec⁶

Podnositeljica zahtjeva, gđa Škorjanec, bila je 2013. godine na sajmu sa svojim partnerom romskog podrijetla kada su neki prolaznici počeli upućivati razne rasne uvrede podnositeljčinom partneru na temelju njegovog romskog podrijetla, poput: „Treba vas istrijebiti, jeb.. ti cigansku mater“. Spomenuta dva muškarca su zatim počela ganjati partnera podnositeljice zahtjeva te su ga naposljetku uhvatili i pretukli. Gđa Škorjanec pokušala je prići svom partneru i pomoći mu, no jedan od napadača gurnuo ju je na tlo i udario je nogom u glavu.

Dvojica muškaraca procesuirani su i osuđeni za zločin iz mržnje počinjen prema partneru podnositeljice zahtjeva pod optužbom da su ozbiljno prijetili njezinu partneru i nanijeli mu tjelesne ozljede. Međutim, muškarci nisu optuženi za počinjenje rasno motiviranog zločina nad gđom Škorjanec. U tom se postupku podnositeljica zahtjeva smatrala samo svjedokinjom, a ne i žrtvom. Ona i njezin partner podnijeli su kaznenu prijavu tvrdeći da je i ona žrtva zločina iz mržnje. Međutim, državno odvjetništvo odbacilo je podnositeljčinu kaznenu prijavu navodeći kako nema naznaka da su napadači gđi Škorjanec nanijeli ozljede zbog mržnje prema Romima, jer ona nije romskog podrijetla.

Gđa Škorjanec žalila se na propust da se njeni napadači procesuiraju zbog zločina iz mržnje protiv nje. Pozvala se na članke 3., 8. i 14. Konvencije. Posebno se žalila da su domaći zakoni i praksa nedostatni jer ne pružaju zaštitu od diskriminatornog nasilja za pojedince koji su bili žrtve zbog povezanosti s drugom osobom. Vlada je s druge strane tvrdila da je podnositeljica zahtjeva bila kolateralna žrtva te da je napadnuta tek nakon što je pokušala pomoći svom partneru.

U dotičnoj se presudi Sud pozvao na svoju prethodnu sudsku praksu u kojoj je ponovio da su, kada istražuju nasilne incidente izazvane sumnjivim rasističkim stavovima,

⁶ Škorjanec protiv Hrvatske, Europski sud za ljudska prava, zahtjev br.: 25536/14, 28. ožujka 2017., poveznica dostupna na: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-172327>

državna tijela dužna poduzeti sve razumne radnje kako bi utvrdila postoje li rasistički motivi i utvrdila postoje li osjećaji mržnje ili predrasude na temelju etničkog podrijetla neke osobe koji bi igrali ulogu u događajima (§53). Sud je naglasio da djela koja se temelje isključivo na obilježjima žrtve nisu jedina koja se mogu klasificirati kao zločini iz mržnje. Sud smatra da počinitelji mogu imati mješovite motive na koje u istoj mjeri ili više mogu utjecati situacijski čimbenici, kao i njihov pristrani stavovi prema skupini kojoj žrtva pripada (§ 55). S obzirom na to da je često izuzetno teško dokazati rasistički motiv, obveza tužene države je poduzeti sve razumne mjere kako bi se otkrili svi mogući rasistički motivi. Štoviše, ova se obveza ne odnosi samo na djela nasilja koja se temelje na stvarnom ili pretpostavljenom osobnom statusu ili karakteristikama žrtve, već i na djela nasilja zasnovana na stvarnom ili pretpostavljenom udruženju ili povezanosti žrtve s drugom osobom koja stvarno ili pretpostavljeno posjeduje određeni status ili zaštićeno obilježje (§56).

Sud je istaknuo da hrvatski pravni sustav nudi dovoljnu zaštitu žrtvama zločina iz mržnje, a da ne zahtijeva od žrtve da bude osoba sa zaštićenim obilježjima (§61-62). Međutim, tijela kaznenog progona fokusirali su svoju istragu samo na element zločina iz mržnje nasilnog napada na podnositeljčinog partnera. Nisu proveli temeljitu istragu o povezanosti podrijetla partnera podnositeljice zahtjeva i rasističkog motiva napada na njih (§ 67). Sud dalje ističe da je inzistiranje tužiteljskih tijela na činjenici da sama podnositeljica zahtjeva nije romskog podrijetla i njihov propust da identificiraju jesu li napadači smatrali da je romskog podrijetla, kao i to što nisu uzeli u obzir i uspostaviti vezu između rasističkog motiva napada i povezanosti podnositeljice zahtjeva s partnerom, rezultiralo pogrešnom procjenom okolnosti slučaja. Stoga je Sud zaključio da je došlo do povrede članka 3. prema njegovu aspektu procesa u vezi s člankom 14. Konvencije.

Vlada je u svom Izvješću od 29. prosinca 2017. za slučaj Šečić i Škorjanec uvela niz zakonodavnih institucionalnih mjera i mjera za podizanje svijesti. Konkretno, Kazneni zakon je izmijenjen 2006. i zločin iz mržnje uveden je kao zasebno kazneno djelo (kada su se dogodili napadi na Šečića, zločini iz mržnje procesuirani su u općem kontekstu kriminalističke istrage). Nadalje, Zakon o kaznenom postupku izmijenjen je kako bi se poboljšala učinkovitost kaznenog postupka, posebice učinkovitost istražnih faza, kao i status žrtava kaznenih djela tijekom kaznenog postupka (pravo žrtava na pristup informacijama, pravo žrtava na odštetu, pravo žrtava na prigovor i preuzimanje kaznenog progona od državnog odvjetnika). Dodatno, uveden je novi Zakon o policiji koji propisuje pravni lijek protiv policijskih radnji i propusta u vršenju službe. Osnovane su specijalizirane jedinice za rješavanje slučajeva zločina iz mržnje.⁷ 2011. godine stupio je na snagu Protokol o postupanju u slučajevima zločina iz mržnje kojim su postavljene jasne smjernice za postupanje u takvim slučajevima. Protokol uređuje evidentiranje slučajeva zločina iz mržnje od strane policije, državnog odvjetništva i

⁷ Vlada Republike Hrvatske, Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava, Izvješće o djelovanju, skupina Šečić protiv Hrvatske, zahtjev br.: 40116/02, 29. prosinca 2017., poveznica dostupna na: [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2019\)1230E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2019)1230E)

pravosuđa i zahtijeva od vlasti prikupljanje službene evidencije o incidentima zločina iz mržnje. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina osnovan je kao žarišna točka za prikupljanje, integraciju i širenje podataka o zločinima iz mržnje.

Iako je došlo do brojnih zakonodavnih promjena u hrvatskom pravnom sustavu i unatoč postignutom napretku, još uvijek postoje neka pitanja koja izazivaju zabrinutost zbog čega je Kuća ljudskih prava Zagreb zajedno s Centrom za mirovne studije u listopadu 2019. podnijela pravilo 9.2. Priopćenja Odjelu za izvršenje presuda Europskog suda za ljudska prava (DEJ).

OCD-i su u svom pravilu 9.2. Priopćenje od vlade tražili da izradi i provede novi sveobuhvatni plan čiji je cilj osigurati da svi elementi sustava kaznenog pravosuđa prepoznaju, pravilno klasificiraju i s odgovarajućom ozbiljnošću tretiraju zločine motivirane pristranošću. Posebno su naglasili da policija, državna odvjetništva i sudovi i dalje imaju problema u identificiranju zločina iz mržnje i primjeni zakona. Glavni problem je što gore spomenuta tijela ne identificiraju motiv mržnje kao temelj za učinkovitu istragu, što je također navedeno u izvješću petog ciklusa praćenja za Hrvatsku od strane Europske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI). Drugi je problem neodgovarajuće kazneno gonjenje; nasilje iz mržnje procesuirano se kao prekršaj, a ne kao kazneno djelo, vjerojatno s namjerom postizanja bržeg progona⁸. Prema empirijskom istraživanju provedenom u Hrvatskoj o slučajevima zločina iz mržnje počinjenima od 2013. do 2018. godine, nepriznavanje zločina motiviranih pristranošću prvenstveno od strane policije, ali i državnog odvjetništva i prekršajnog suda, rezultiralo je kaznenim progonom zbog prekršaja umjesto kaznenog djela. Najočitiiji primjer je primjena načela ne bis in idem koje je dovelo do odbijanja kaznenih prijava⁹.

Također, nedovoljno prijavljivanje zločina iz mržnje i dalje predstavlja ozbiljan problem. Vlada i drugi visoki dužnosnici nedovoljno jasno ne osuđuju takvo nasilje te ga banaliziraju.

Iako Hrvatska ima Radnu skupinu za praćenje slučajeva zločina iz mržnje, statistika o zločinima iz mržnje, uključujući prekršaje iz zločina iz mržnje, nije objavljena u odgovarajućem obliku koji može poslužiti za daljnju smislenu analizu ove vrste nasilja. Na službenim stranicama dostupne su samo brojke. Ne postoje raščlanjeni podaci koji pokazuju zločine iz mržnje prema različitim osnovama pristranosti¹⁰. Prema podacima, u 2020. godini bilo je 90 slučajeva kaznenih djela i prekršaja iz mržnje, što je značajno povećanje u odnosu na 48 slučajeva iz 2019. Budući da službena statistika izvješćuje samo o ukupnom broju slučajeva, nije moguće razlučiti društvene skupine kojoj

⁸ Pravilo 9.2. Priopćenje koje se odnosi na skupinu predmeta Šečić protiv Hrvatske br. 40116/02, Kuća ljudskih prava Zagreb i Centar za mirovne studije, 11. listopada 2019., poveznica dostupna na: [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2019\)1230E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2019)1230E)

⁹ Maja Munivrana Vajda, Ines Sučić, Ivana Eterović, Aleksandar Maršavelski, Empirijska studija - Zločin iz mržnje u Hrvatskoj - Empirijsko istraživanje slučajeva od 2013. do 2018., stranica 86, poveznica dostupna na: http://www.hpc.hr/wp-content/uploads/2020/10/ZiM_izvjesce.pdf

¹⁰ Pravilo 9.2. Priopćenje koje se odnosi na skupinu predmeta Šečić protiv Hrvatske br. 40116/02, Kuća ljudskih prava Zagreb i Centar za mirovne studije, 11. listopada 2019., poveznica dostupna na: [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2019\)1230E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2019)1230E)

pripadaju žrtve ovih zločina iz mržnje. Zbog ove greške, odnosno prvenstveno zbog neobjavlivanja izdvojenih podataka o zločinima iz mržnje, nije moguće pratiti je li došlo do porasta nasilja iz mržnje ili kaznenih i prekršajnih djela na nacionalnoj ili etničkoj osnovi, što pak otežava donošenje zakona u svrhu borbe protiv takvih djela¹¹.

Edukacija policijskih službenika na području zločina iz mržnje uglavnom se provodi kao rezultat dugotrajne suradnje između organizacija civilnog društva i policijske akademije. Iako je ovo primjer dobre međusektorske suradnje, rasprostranjenost diskriminirajućih stavova i predrasuda ukazuje na potrebu kontinuiranog i sustavnog provođenja obrazovanja, uključujući sve sudionike koji dolaze u kontakt sa žrtvama zločina iz mržnje¹².

Radna skupina za praćenje slučajeva zločina iz mržnje predložila je izmjene Protokola o postupanju u slučaju zločina iz mržnje¹³ koji je stupi na snagu u travnju 2021. Promjene su donijele nove i detaljne pokazatelje za istragu motiva pristranosti.

S obzirom na ove tri presude, Sud je jasno pojasnio pozitivne obveze država članica u procjeni zločina iz mržnje i da djela koja se temelje samo na obilježjima žrtve nisu jedina koja se mogu klasificirati kao zločini iz mržnje. Štoviše, počinitelji mogu imati mješovite motive, stoga pozadina žrtve nije bitna. Stvarne ili percipirane karakteristike žrtve ili povezanost s drugom osobom koja stvarno ili pretpostavljeno posjeduje određeni status ili zaštićenu karakteristiku povećava dužnost učinkovitog istraživanja i procesuiranja mogućih motiva pristranosti.

¹¹ Kuća ljudskih prava Zagreb, Pregled za 2020., stavak 377., poveznica dostupna na: https://www.kucaljudskihprava.hr/wp-content/uploads/2021/04/KLJP_GI2020_PRIP_web_26.4..pdf

¹² Pravilo 9.2. Priopćenje koje se odnosi na skupinu predmeta Šečić protiv Hrvatske br. 40116/02, Kuća ljudskih prava Zagreb i Centar za mirovne studije, 11. listopada 2019., poveznica dostupna na: [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2019\)1230E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2019)1230E)

¹³ Protokol o postupanju u slučaju zločina iz mržnje, NN 43/21, 23. travnja 2021., poveznica dostupna na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2021_04_43_841.html